

Són paraules molt assenyades d'un home, més aviat una persona, que dedicà tota la seva vida a formar persones. Ja en el terreny estrictament pedagògic explicità pensaments prou vàlids a dia d'avui, encara que no sempre aplicables a una escola i a un entorn actual molt diferent, absolutament diferent, del que al mestre Ramis li tocà ensenyar.

“No he castigat mai ningú, sempre he orientat els alumnes.” “Castigar és una equivocació. Al nin l'has d'ajudar, l'has de motivar.” “S'ha d'intervenir per bé de la cultura, de la societat. A mi m'agrada molt la cultura”, digué.

Paraules que brollaven de la ment d'una persona que sempre s'ha mostrat humil, dialogant i que va lluitar per una educació, per una formació millor per als seus alumnes. D'una ment que es va decantar per fer persones, no homes.

Llorenç Ramis Rosselló, mestre d'escola durant mes de quaranta-dos anys. Quasi tota la seva trajectòria professional a Inca, la ciutat on va néixer. Una trajectòria bàsicament centrada en l'educació pública.

Ara, continua vivint als seus més de noranta-dos anys i amb el cap clar just al costat de la que ha estat la gran obra de la seva vida: el Col·legi Ponent. El destí. La vida.

Mentre declina la conversa també declina l'estiu perquè els primers dies de tardor ja són aquí. Fora, el ventet bufa i els primers niguls enteranyinen el cel.

La vida, continua; que sigui per molts d'anys per a tots i, especialment, per al mestre Llorenç Ramis Rosselló.

Un bon professional i una excel·lent persona.

Dies de tardor de 2012.

Dijous Bo: de la fira a la festa (1807-1918)

XIII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Miquel Pieras Villalonga

*Si a Inca vos casau
cada dijous feren fira
allà estareu a la mira
dins una vila reial.¹*

1. Introducció

Els estudis sobre molts d'aspectes relacionats amb la història d'Inca sempre es poden qualificar de poc analitzats o, en determinats casos, d'inèdits. Tot i això, s'ha de dir que en relació amb estudis històrics sobre el Dijous Bo, entès com a fira i mercat, la bibliografia és ben escassa. En concret hi ha algunes breus ressenyes descriptives aparegudes els darrers quaranta anys.²

L'objectiu d'aquesta comunicació és donar a conèixer les característiques més destacables d'una fira de caire insular durant el segle XIX i principi del segle XX. Durant aquest període la fira viu transformacions que la portaran a ser cada vegada menys una fira i cada vegada més una festa. Aquesta comunicació vol ser un estudi més dins el camp del comerç interior de Mallorca, un terreny en el qual no hi ha prou historiografia. El coneixement de l'activitat comercial entre la capital i els pobles, entre el pla i la muntanya o entre la costa i l'interior són temes que sovint s'han incorporat dins estudis sobre les activitats artesanals durant l'edat mitjana i l'edat moderna.

En el cas d'Inca hi ha dos estudis sobre aquestes activitats artesanals que s'han de destacar. En primer lloc, Miquel Deià va analitzar l'activitat comercial a Inca entorn del sector del tèxtil, del

¹ Cançó popular recollida per Miquel Duran a *Es Ca d'Inca*, 29 de novembre de 1903.

² José Solivellas: "Las ferias y fiestas de Inca" a *Programa del Dijous Bo de 1971*, Inca, 1971.

Santiago Cortès: "Dijous Bo de hoy, de ayer... de siempre" a *Programa del Dijous Bo de 1975*, Inca, 1975.

Santiago Cortès: "el Dijous Bo d'antany" a *Programa del Dijous Bo de 1992*, Inca, 1992.

Gabriel Pieras: "les fires d'Inca nomenades "tradicionals" a 1924" a *Programa del Dijous Bo de 1989*, Inca, 1989.

Pere-Joan Llabrés: "Pregó del Dijous Bo de 1991" a *Programa del Dijous Bo de 1992*, Inca, 1992.

calçat i els gerrers. En el seu estudi es parla, per exemple, de la ubicació de la seu del gremi dels capellers de la Part Forana a Inca ja que “a la vila si fan fires cada dijous i hi acudeixen oficials de tot el Regne”.³ Deyà, parlant del conflictes entre sabaters i *curtidors* de Ciutat i Inca, cita un text de 1502 en el qual els ciutadans es queixen que a les fires d’Inca s’havien trobat pells adobades per persones prohibides.⁴ En segon lloc, Margalida Bernat Roca va estudiar l’artesanía inquera en un ampli estudi en el qual es defensa la hipòtesi que les fires i els mercats de Sineu i Inca són els més antics de Mallorca, i exposa que l’activitat mercantil d’Inca estava relacionada amb la concentració i redistribució de la producció agrària de bona part del Pla i la Muntanya.⁵ La mateixa Margalida Bernat i Jaume Serra citen les ordinacions del gremi de gerrers de 1653, a les quals s’estipula la venda de ceràmica el dia de mercat a Inca, el dijous, a la plaça.⁶

Juntament en aquests estudis s’ha de destacar la tasca de Gabriel Pieras Salom, que publica l’any 2002 un llibre amb un ampli recull de referències de les fires i el mercat del dijous des de l’edat mitjana fins als nostres dies. En aquesta obra es recopilen nombrosos documents i cites bibliogràfiques referides al Dijous Bo i als mercats inquers (destaca la documentació referida al procés judicial entre Lluçmajor i Inca durant la primera meitat del segle XVI per dirimir el privilegi de celebrar fires les primeres setmanes de la tardor). Del mateix autor, Gabriel Pieras, és una obra sobre toponímia a la qual també hi ha diverses referències sobre l’activitat comercial d’Inca.⁷ En concret es presenten els següents topònims inquers entre l’any 1440 i el 1599: el carrer que va del Mercat dels Bous, plaça de la Quartera, carrer dels Marxandos, carrer de la Carnisseria, carrer del Born o de la Fira.⁸

A l’obra de l’historiador Pere-Joan Llabrés també hi és ben present el mercat del dijous i les fires.⁹ En concret, en el seu llibre sobre història medieval d’Inca hi dedica un apartat al dia de celebració del mercat local i dels comerciants que hi acudien, un altre apartat a la probable situació de la plaça del mercat i finalment a les característiques del mercat inquer en el segle XIII. A més, Llabrés proposa una hipòtesi sobre la continuïtat del mercat d’època islàmica a partir de la conquesta de Jaume I. Segons Pere-Joan Llabrés:

“L’any 1258 ja tenim esmentada a Inca: la plaça del mercat. En el document, consta que prop d’ella hi havia cases, celler, corral i algorfa que eren donació de l’Infant Pere de Portugal. Aquest li tocà, per donació de Jaume I, l’alqueria Azoq, l’alqueria del mercat, d’Inca. És ben probable, doncs, que sobre el mercat moro s’hi bastís la plaça del mercat de la vila cristiana. Si la vila en temps de la dominació musulmana... era edificada a un coster del puig d’Almadraba... és ben possible que, als peus del puig, hi hagués el mercat àrab, l’alqueria Azoq. No creim que sigui gaire arriscat situar la plaça del mercat, documentada el 1258 vora antigues possessions de l’Infant en Pere, en l’indret actual de l’antiga plaça que encara popularment és anomenada del Mercat”.¹⁰

3 Miquel J. Deyà: *La manufactura a Inca durant l’Antic Règim*, Inca, 2004, 34-35.

4 Miquel J. Deyà: *La manufactura a Inca...*, 53.

5 Margalida Bernat Roca: “Hòmens feiners e d’Indústria” a *IV Jornades d’Estudis Locals d’Inca*, 2000, 43.

6 Margalida Berna i Jaume Serra: “Els gerrers d’Inca al segle XVIII. La renovació d’una artesanía” a *II Jornades d’Estudis Locals d’Inca*, 1996.

7 Gabriel Pieras, Pep Coll i Miquel Llompart: *Dijous Bo, un fet històric*, Inca, 2002.

8 Gabriel Pieras: *Primer rotulació dels carrers d’Inca*, Palma, 1990, 75, 78, 84 i 88.

9 Pere-Joan Llabrés i Ramon Rosselló: *Inca en la història 1229-1349*, Inca, 1998, 150-151, 108-109 i 111-112.

10 Pere-Joan Llabrés i Ramon Rosselló: *Inca en la...* 87.

Les fonts utilitzades per a l’elaboració d’aquesta comunicació són bàsicament la premsa escrita del període estudiat. S’ha consultat premsa d’abast insular i premsa produïda a Inca. La major part de premsa utilitzada correspon al darrer quart del segle XIX i les dues primeres dècades del segle XX. Són molt escasses les referències del Dijous Bo a la premsa de la primera meitat del segle XIX, en comparació de la resta de segle.

La comunicació finalitza amb el recull de dues cròniques de la fira que per la seva rellevància considerem que s’han de transcriure íntegres. La primera és de l’any 1839, i per la seva antiguitat es pot considerar el primer exemple de crònica periodística sobre el Dijous Bo. La segona és de l’any 1909 i n’és autora Mary Stuar Boyd, una anglesa que visità llavors Mallorca.

2. Primera referència escrita del Dijous Bo

Sabem que la celebració del mercat setmanal del dijous i les fires dels mesos d’octubre i novembre té una antiguitat que es remunta, com hem vist, al segle XIII. En canvi, l’expressió Dijous Bo referida al mercat que se celebra després de les fires és molt més moderna. La primera referència documental de la celebració del Dijous Bo es remunta a 1807. Aquest any apareix publicada la biografia de la venerable sor Clara Andreu amb un apèndix històric a càrrec de l’historiador Josep Barberi. En aquest text Barberi recorda que cada dijous a Inca se celebra un mercat, un mercat molt concorregut i “ferias el domingo inmediato a la fiesta de San Lucas, y en los dos Domingos siguientes, inclusa la fiesta de todos Santos: median las ferias de la Villa de Pollensa, y el jueves siguiente es el que llaman bueno en el qual se terminan muchos contratos”.¹¹ Després de citar implícitament el Dijous Bo, Barberi exposa que l’antiguitat d’aquestes fires i mercat és tanta que, tot i haver-lo investigat, no s’ha trobat el seu origen. Barberi es deu referir que no s’ha trobat cap document oficial en el qual les autoritats, com era habitual, atorgassin el dret a la vila d’Inca de dur a terme aquestes fires. El 1807 Barberi afirma que se celebra el Dijous Bo el mes de novembre. En aquest cas la paraula bo se suposa que no té el significat de “perfecció” o de ser “convenient, apte o agradable”. Més aviat crec que se li ha de donar el significat que recull el Diccionari català-balear-valencià de “Molt; notable per la seva magnitud o intensitat”. És a dir, Dijous Bo, voldria dir mercat molt important, mercat en el qual es ven més i en el qual hi ha més gent d’allò que és habitual.

3. Definició i definicions de Dijous Bo

El Dijous Bo és una fira que en el segle XIX i a principi del segle XX se celebrava per partida doble en dues dates diferents: el mes de maig i el mes de novembre. La més coneguda, i la que s’ha conservat fins ara, es du a terme entre el 13 i el 19 de novembre, ambdós dies inclosos. La mobilitat de dades ve donada perquè la celebració del mercat es fa després de tres fires i la celebració de la festa de Santa Maria la Major, en diferents diumenges a partir del diumenge següent a la festa de Sant Lluç. Després de cada una d’aquestes fires i del diumenge de Santa Maria la Major no es realitzava el mercat ordinari de cada dijous. De totes formes, sabem que, si durant alguna de les fires havia plogut molt i aquesta no s’havia pogut celebrar, es decidia que sí hi hagués mercat el dijous pròxim.¹² A partir de 1909 l’Ajuntament decideix que s’ha de celebrar el mercat ordinari de cada dijous entre les fires. Sembla que a principi de segle XX no tenia sentit suprimir el mercat setmanal ja que els dies de fira no tenien el mateix caràcter que

11 Josep Barberi, *Vida de la venerable madre Sor Clara Andreu*, 1807, 22-23.

12 Aquest cas es va donar, per exemple, l’any 1901. *El Heraldo de Inca*, 27 d’octubre de 1901.

els dies de mercat. Aleshores, les fires ja no eren importants dies de transaccions comercials o de concloure contractes, sinó que tenien un caràcter de passeig i festiu afegit.¹³

El Dijous Bo de maig es va seguir celebrant durant gran part del segle XIX. Era costum que, si el dijous era festa de precepte, es feia el mercat el dia anterior, el dimecres.¹⁴ El Dijous Bo de maig se celebrava el primer dijous després del primer diumenge de maig. Per la informació que s'ofereix a la premsa local s'ha de concloure que el Dijous Bo de primavera o de maig té durant els dos primers terços del segle XIX tanta importància comercial com el Dijous Bo de tardor o de novembre. El 1854 la premsa deia que la fira de maig havia transcorregut amb molta animació, havia despertat la curiositat d'un gran nombre de persones de tota l'illa i fins i tot de fora de l'illa.¹⁵ L'any següent el Dijous Bo de maig era qualificat com a "la antigua y tan celebrada feria".¹⁶ Però la fira que s'acabarà consolidant, ja dins la segona meitat del segle XIX, és la de novembre, tot i que l'any 1891, el 1893 i el 1903 encara es recull com a notícia la celebració del Dijous Bo el mes de maig.¹⁷

Les definicions que ens dona la premsa local del Dijous Bo durant el període estudiat mostren que és una fira molt important, una fira tradicional, una conegudíssima fira:

- "La más importante feria de cuantas suelen efectuarse en esta isla".¹⁸
- "La más importante feria de cuantas tienen lugar".¹⁹
- "La última feria conocida por Dijous Bo... la más concurrida".²⁰
- "Gran día para el pueblo de Inca. Celebra la renombrada feria del Dijous Bo".²¹
- "La tradicional feria denominada Dijous Bo".²²
- "La principal feria de las que suelen efectuarse en los pueblos de Mallorca".²³
- "Un día de fiesta".²⁴
- "No hi ha que dar-li voltes, és la fira més important de Mallorca".²⁵

13 *El Heraldo de Inca*, 20 de novembre de 1909. Abans de 1909 era tradició passar el dia del mercat els dimecres, i això perjudicava Sineu. En aquests moments, novembre de 1909, l'Ajuntament també decideix celebrar mercat els dijous, encara que aquest dia fos festiu. Com a excepcions l'Ajuntament va decidir que els dies del Dijous Sant, l'Ascensió, el Corpus, Sant Abdon i Senén, i Sant Antoni el mercat passaria el divendres.

14 *Diario de Palma*, 31 de desembre de 1852. *Las Islas*, 5 de maig de 1891. En aquests periòdics es comunica que, atès que el dijous és festiu, es passarà el Dijous Bo a dimecres.

15 *Diario de Palma*, 14 de maig de 1854.

16 *Diario de Palma*, 16 de maig de 1855.

17 *Las Islas*, 5 de maig de 1891.

La Voz del Pueblo, 19 de novembre de 1993 (en aquest periòdic es fa una relació de les fires més importants de Mallorca, entre les quals figura la del Dijous Bo de maig).

El 1903 apareix publicada la següent notícia: "MAIG, 7: es Dijous Bo va ser ni gras ni magre, com de costum, un poc més. Es vespre hi haqué funció en es teatre del Centre" (*Es Ca d'Inca*, 31 de maig de 1903).

18 *El Isleño*, 19 de novembre de 1891.

19 *El Noticiero Balear*, 20 de novembre de 1891.

20 *El Noticiero Balear*, 19 de novembre de 1891.

21 *El Isleño*, 14 de novembre de 1894.

22 *El Heraldo de Baleares*, 16 novembre de 1894.

23 *La Tarde*, 20 de novembre de 1903.

24 *La Tarde*, 16 de novembre de 1906.

25 *Ca Nostra*, 16 de novembre de 1911.

4. Assistència

Una de les expressions que es repeteixen més per referir-se a l'assistència al Dijous Bo en el període estudiat és: "hi havia molta gent". El Dijous Bo de maig també era molt visitat i l'any 1855 la crònica periodística deia que el mercat "ha estado concurridísimo".²⁶ Centrant-nos en el Dijous Bo de la tardor s'ha de dir que l'assistència solia esser molt nombrosa si feia bon temps, és a dir, si no plovia i feia sol el mateix dijous i el dia abans. Per exemple, l'any 1896 es deia que les fires prèvies havien estat molt poc animades, ja que havia fet un temps desagradable, en canvi el dia del Dijous Bo "lució espléndido sol sin que una sola nube amenazara en el horizonte acudiendo de los pueblos cercanos y Palma gran número de personas".²⁷ Uns anys abans, el 1890, el dia també es va presentar assolellat, per la qual cosa "como pocas veces se ve, estuvo la celebrada feria Dijous Bo... acudió extraordinaria concurrencia de la capital y de todos los pueblos... imposible el tránsito... fondas cafés y demás establecimientos públicos atestadísimos".²⁸

En canvi, l'any 1903 va fer tant de fred que les muntanyes estaven plenes de neu, i això va provocar que "el Dijous Bo tornàs anar a norris i deixàs de venir molta gent. Principalment els ciutadans de Palma que solen topa-hi".²⁹ Ja en el segle XIX l'assistència era tan massiva que es comenta amb freqüència que durant el dia era gairebé impossible circular pels carrers d'Inca. Era important que també fes bon temps el dia abans, ja que era el moment en el qual els venedors, amb els seus carros, partien des de tots els punts de Mallorca cap a Inca. De totes formes hi ha anys que tot i fer un dia plujós i fred es feien moltes transaccions i hi havia molta gent.³⁰

A final del segle XIX i a principi del segle XX l'assistència al Dijous Bo ja no només és de persones que vénen a realitzar compres i vendes de tota mena de productes, sinó que hi acudeixen curiosos, persones que hi van només per passejar. El 1893 la premsa publica una primera crítica a la massiva assistència de curiosos, persones que només van a mirar. Segons el cronista de l'època dificultaven les tasques que hi realitzaven els venedors i compradors professionals (pagesos, mercaders, artesans, ramaders...) i apunta que "sobraron curiosos para que la gente pudiera circular libremente y sin empujones".³¹ Pocs anys després la premsa comenta que hi ha hagut una gran assistència al mercat, però s'afegeix que hi havia "curiosos los más, traficantes los menos"³² y que "los viajeros acudieron por recreo a esta población (Inca)",³³ és a dir, llavors ja la fira era més un passeig, una festa, un punt de reunió que no un simple centre de negocis. En aquests moments, principi del segle XX, el Dijous Bo ha abandonat el seu caràcter únicament comercial, si és que alguna vegada ho va ser, només comercial, i és un punt de trobada, fins i tot un lloc per iniciar el festeig, la relació entre persones, la socialització.³⁴

26 *Diario de Palma*, 16 maig de 1855.

27 *El Heraldo de Baleares*, 20 de novembre de 1896.

28 *La Villa de Inca*, 15 de novembre de 1890.

29 *Es Ca d'Inca*, 22 de novembre de 1903.

30 Aquest és el cas del Dijous Bo de 1903. Dues fonts periodístiques remarquen el fet: dia plujós, però molta gent i moltes vendes. *La Tarde*, 20 de novembre de 1903, i *El Eco Balear*, 21 de novembre de 1903.

31 *El Isleño*, 17 de novembre de 1893.

32 *El Heraldo de Baleares*, 17 de novembre de 1895.

33 *El Heraldo de Baleares*, 20 de novembre de 1896.

34 En aquest sentit és prou aclaridora la crònica del Dijous Bo de 1906 quan descriu els carrers d'Inca plens de gent: "En las calles céntricas un continuo hervidero de zagalas vivarachas, lujosamente ataviada, esparciendo gracia con su cháchara alegre y diferente". *La Tarde*, 16 de novembre de 1906.

Segurament un dels factors que va fer augmentar més l'assistència al mercat va ser la obertura de la línia de ferrocarril Palma-Inca, com veurem en el següent apartat.³⁵ En aquests sentit s'ha de dir que ja a final del segle XIX hi ha verdaderes allaus de persones que omplien l'estació d'Inca en haver acabat el dia. El 1892 es parla que l'assistència fou tan gran que el tren de tornada a Palma va ser insuficient. En el tren extraordinari de les cinc de l'horabaixa es varen omplir tant els vagons que era impossible que sortís d'Inca, ja que una sola locomotora no era suficient per arrencar. Veient que el tren no partia, els passatgers, amuntegats, començaren a cridar i a rompre parts del tren, el qual només va sortir d'Inca quan va ser estirat per dues màquines.³⁶

Els assistents a la fira del Dijous Bo es poden dividir en tres grans grups: els inquers, els que provenen d'altres pobles de Mallorca i el que provenen de Palma. Aquest darrer grup era molt nombrós i les cròniques periodístiques de l'època apuntaven que: "Muy concurrida se vio la villa de Inca ayer habiendo concurrido muchas familias de esta ciudad (Palma)";³⁷ "La concurrencia, gran parte de la cual estaba formada por mucho y bueno de la buena sociedad palmesana no cabía materialmente en las calles de Inca";³⁸ "La feria se vio concurrida por muchas familias de Palma y de los pueblos de alrededores".³⁹

Des de Palma, hi assistien també diferents autoritats polítiques, militars o religioses que eren convidades per famílies inqueres. Per exemple l'any 1903 sabem que visitaren el Dijous Bo el tinent fiscal de l'audiència, Montserrat García; el capità general del districte, Ricardo Ortega; l'ajudant de camp, el tinent coronel Duzmel; i el capità de brigada, Federico Ascensión.⁴⁰ Uns anys abans, el 1895, sabem que el batle d'Inca, Joaquim Gelabert, tenia a dinar a casa seva persones de Palma relacionades amb el món polític: Guillermo Marcel, Pedro Castañer, Juan Ramis, el general León, Felipe Puigdorfilo o Antonio Descallar.⁴¹ El 1908 visità la ciutat entre altres "distinguidas personas" el governador de la província Josep Alcover.⁴²

Quant a xifres d'assistents s'ha de dir que les informacions són molt escasses. Només sabem que el 1907 es diu que hi han assistit milenars de persones,⁴³ que el 1912 s'hi han congregat unes tres o quatre mil persones dels pobles propers més centenars des de Palma⁴⁴ i que el 1913 sortiren des de Palma cap al Dijous Bo més de mil passatgers amb el tren.⁴⁵

35 Per exemple l'any 1906 es diu: "El gentío que afluye a la ciudad es inmenso. Los trenes viene y parten atestados". *La Tarde*, 16 de novembre de 1906.

36 *El Isleño*, 18 de novembre de 1892.

37 *La Unión Republicana*, 20 de novembre de 1896.

38 *El Isleño*, 14 de novembre de 1890.

39 *El Ancora*, 20 de novembre de 1896.

40 *La tarde*, 20 de novembre de 1903. *El Eco Balear*, 21 de novembre de 1903.

41 *El Heraldo de Baleares*, 17 de novembre de 1895.

42 *El Heraldo de Inca*, 21 de novembre de 1908.

43 *Ca Nostra*, 16 de novembre de 1907.

44 *La Región*, 15 de novembre de 1912.

45 *La Región*, 14 de novembre de 1913.

5. Diligències, carros i trens

Per arribar a Inca la jornada de la gran fira s'havia de tenir o llogar un carro, es podia venir amb tren o agafar la diligència. Sabem per referències a la premsa que des de 1839 la diligència que regularment unia Palma amb Inca feia viatges especials amb motiu de les fires i del Dijous Bo. El 1839, a la premsa de Palma apareix anunciat que "con motivo de las ferias de Inca la diligencia saldrá de Palma los sábados a las 2 de la tarde en punto para regresar los lunes a las 10 de la mañana. No habrá variaciones los demás días hasta nuevo aviso";⁴⁶ "el jueves próximo 14 del corriente la diligencia saldrá de Palma a las 6 de la mañana por ser el día de la última feria vulgarmente llamada Dijous Bo".⁴⁷

Aquesta mateixa informació de l'anunci periodístic apareix en un crònica⁴⁸ que explica com un grup de veïns de Palma visita l'any 1839 la fira del Dijous Bo. El desplaçament amb diligència fins a Inca és en aquesta crònica com una odissea, com un viatge a un lloc remot: "al Cabo de Hornos o a las Filipinas", diu l'autor. La diligència partia a les sis del matí de can Piquer i tenia una capacitat per transportar entre 13 i 15 persones. La diligència no tornava a Palma fins al divendres a les deu del matí. La diligència que unia Inca i Palma es va inaugurar el 14 de juny de 1837. Va ser la primera que va posar en contacte la capital amb una vila de la Part Forana. El trajecte es feia en tres hores i mitja, i s'aturava, abans d'arribar a Inca, a Santa Maria, Consell i Binissalem. La diligència tenia el seu punt d'arribada a Inca en un edifici de l'Ajuntament situat a l'antiga plaça del Mercat a l'actual cantonada del carrer de Jaume Armengol i carrer del Comerç.⁴⁹ El Dijous Bo de maig tenia també diligències especials. El 1850 s'anuncia a la premsa de Palma que "con motivo de celebrarse la feria de mayo en la villa de Inca el 8 del actual en lugar de salir el ómnibus de esta capital a las 3 de la tarde lo verificará a las 6 de la mañana regresando al día siguiente a las 3 de la tarde".⁵⁰

A part de la diligència molta gent arribava a Inca amb els seus propis carros, carretons, carruatges, tartanes, carretes, galeres, xarrets..., fins i tot hem localitzat persones que hi arribaven amb carruatges llogats. A Palma es llogaven vehicles segurament perquè no era tan freqüent per a una família disposar d'animals propis. El novembre de 1861 un anunci publicat a la premsa ciutadana informava que hi havia un carro disponible per ser llogat "para los que deseen ir a Inca, el día del Dijous Bo".⁵¹ El dia abans de la fira ja era molt destacable l'arribada de vehicles a la vila. De la lectura de les fonts utilitzades es pot deduir que arribaven de tot Mallorca. Els anys que hi havia una gran assistència la premsa remarca que la circulació pels carrers d'Inca era impossible de tants de carros que s'havien concentrat a la població.⁵²

46 *Diario Constitucional de Palma*, 26 d'octubre de 1839.

47 *Diario Constitucional de Palma*, 10 de novembre de 1839. Anuncis semblants a aquests apareixen en el mateix *Diario Constitucional de Palma* els anys següents. També hem localitzat els dits anuncis a *Diario de Palma* (18 de novembre de 1852 i 15 de novembre de 1854).

48 Aquesta crònica apareix per primera vegada publicada en el *Diario Constitucional de Palma* (25 de novembre de 1839). Però llavors és publicada a: Joan Llabrés Bernal: *Noticias y relaciones históricas de Mallorca, S. XIX, Tomo II (1821-1840)*, Palma, 1959, 772-775. Vegeu la crònica completa al final de la comunicació.

49 Simó Gual: *Antiguas historias de Inca*, Inca, 1996, 121-130.

50 *El Balears*, 3 de maig de 1850.

51 *Diario de Palma*, 12 de novembre de 1861.

52 "Todos los carros de Mallorca se han dado cita en Inca", diu el cronista. *La Región*, 15 de novembre de 1912.

Però fou el tren el mitjà de comunicació que va fer créixer l'assistència de persones a la fira dijouera, ja que connectava directament i ràpidament Inca amb Palma i amb tots els pobles i ciutats de l'illa que estaven dins la xarxa ferroviària. El darrer quart de segle XIX la premsa mallorquina, entre els mesos d'octubre i novembre, publicava nombrosos anuncis recordant l'existència de trens especials, a part dels ordinari, que es posaven en funcionament els diumenges de fira i el dia del Dijous Bo.⁵³ Sovint els trens especials portaven més vagons que els dies normals. El 1893 sabem que també s'habilitaren trens especials des de Santa Maria i que el 1909 els dits trens, a més, partien de Manacor i Felanitx.⁵⁴

6. Comprat i vendre

El mercat del Dijous Bo va ser durant la major part del període estudiat un punt de trobada de compradors i venedors de tot tipus de productes agrícoles, ramaders i artesanals. Només al final del període, és a dir, a final del segle XIX i principi del segle XX, la fira perd una part del seu valor comercial a favor d'unes activitats més lúdiques. De totes formes, l'any 1893 el Dijous Bo i la fira de sa Pobra són qualificades com les més importants de Mallorca "por las muchas transacciones y mayor número de géneros y productos de todas clases".⁵⁵ Cada any les cròniques parlen del nombre de transaccions realitzades. El 1884 es parla d'una baixada en les transaccions respecte d'altres anys, però augmenta l'arribada de "forasteros que acuden a nuestras ferias sólo para pasear dando con su elegancia y lujo a la concurrencia un tinte aristocrático y de buen gusto que años atrás no ofrecía".⁵⁶

Dins aquests comentaris no manca mai una menció sobre la compravenda de porcs. Sembla que el Dijous Bo era un bon espai per a la venda del ramat porcí.⁵⁷ Durant tot l'any moltes famílies dels pobles de Mallorca engreixaven un o diversos porcs destinats al mercat local o al català.⁵⁸ Després eren venuts a les fires de Lluçmajor i d'Inca.

Hi ha molta informació publicada a la premsa local referida als productes i als seus preus de venda en el mercat setmanal del dijous. Els preus del mercat d'Inca serien una referència per a les compravendes a la resta d'illa. "Preus del mercat d'Inca" és una secció habitual de la major part de les publicacions periòdiques mallorquines. Sovint, vora aquesta secció, es comenten els preus i es parla si han estat cars, si han estat baixos, si hi ha hagut moltes o poques vendes. Per exemple, el 1894 els preus foren en general baixos a causa de l'excés de productes presentats i el 1903 el mercat dels porcs va estar molt poc animat. En canvi, el 1897 els preus foren elevats i les vendes foren nombroses, i el 1908 es varen fer moltes transaccions i el mercat ramader va estar molt animat.⁵⁹ A partir d'aquesta nombrosa informació sabem de forma detallada quins productes eren venuts en el Dijous Bo.

⁵³ Els trens especials a la dècada dels noranta del segle XIX sortien de Palma a les 7 i a les 10.30 hores i d'Inca, a les 13 i a les 17 hores. El 1912 sabem que es va habilitar una finestreta especial a Palma per al venda de bitllets. *La Región*, 15 de novembre de 1912.

⁵⁴ *Isleño*, 15 de novembre de 1893, i *La Gaceta de Mallorca*, 17 de novembre de 1909.

⁵⁵ *Boletín Comercial*, 15 de novembre de 1893.

⁵⁶ *Revista de Inca*, 15 de novembre de 1884.

⁵⁷ "Hubo mucho de todo, singularizándose los ganados". *El Isleño*, 17 de novembre de 1893. "Se hicieron considerables transacciones de ganado de cerda". *El Noticiero Balears*, 18 de novembre de 1893. L'any 1915 es diu que la plaça del Bestiar estava plena de porcs i muls. *La Veu d'Inca*, 20 de novembre de 1915.

⁵⁸ El 1886 el vaixell català *El Santiago*, a final de novembre, ja havia exportat de Mallorca a Catalunya més de 4.000 porcs. *El Liberal. Diario Democrático de Menorca*, 24 de novembre de 1886.

⁵⁹ *El Heraldo de Baleares*, 16 de novembre de 1894 i 19 de novembre de 1897. *La Tarde*, 20 de novembre de 1904 i 20 de novembre de 1908.

1840: xeixa, blat, civada, ordi, faves, guixes, ciurons, fesols, carbó, garroves, cànem, formatge, llana, carn de me, vi, aiguardent, oli.⁶⁰

1852: blat, xeixa, ordi, faves, fesols, guixes, ciurons, arròs, porcs, oli, vi, aiguardent, llenya, carbó, garroves, bessó d'ametla, formatge i llana.⁶¹

1901: productes de ferreteria i quincalla, joieria, bessó d'ametla, porcs, animals diversos, blat, xeixa, ordi del país, ordi foraster, civada del país, civada forastera, faves per a animals, faves, faves per cuinar, blat de les índies, ciurons, fesols, fesols confit, mongetes blanques, mongetes negres, mongetes pintades, cànem, figues seques, olives, bolets, moniatos, patates, pebres, arbres fruiters, safrà, gallines, polls, ous i conills.⁶²

També el Dijous Bo es va obrir la venda de productes que no eren ni agrícoles, ni ramaders ni artesanals, sinó que eren productes per al regal, per als infants, per menjar o dolços destinats, sobretot, als visitants que arribaven a Inca per passejar-se o fer una ullada al mercat. Sabem que el 1906 a la plaça Major hi havien aparegut punts de venda de torrons, avellanes i juguetes, i en els carrers pròxims hi havia molts de llocs que venien juguetes per als infants.⁶³

Els carrers que ocupaven els venedors variaren molt poc durant el període estudiat. Sabem que es concentraven a l'actual carrer de Jaume Armengol, carrer del Comerç, plaça d'Espanya (a on hi havia la quartera de grans), carrer Major, plaça de l'Església i carrer de la Sirena. A final de la dècada dels anys 80 del segle XIX es va ampliar fins a l'actual plaça Mallorca, on es va construir una lloc ampli i espaiós per a la venda d'animals. L'Ajuntament el 1917 es plantejava la necessitat de construir una nova quartera, ja que la que hi havia davant de l'edifici consistorial era molt vella.⁶⁴

La major part de transaccions es feien fins al migdia. Posteriorment baixaven les vendes, sobretot si el dia era plujós o fred. Però, si feia bon dia, arribava gent a Inca fins al capvespre i alguns anys les cròniques periodístiques parlen que fins ben entrada la nit hi havia molta gent passejant pels carrers.

7. Més enllà de la fira: la festa

Totes les fires sempre han tengut un caràcter festiu més o menys destacat. La fira del Dijous Bo comença a mostrar un caràcter marcadament festiu a final del segle XIX. Per uns, això va ser considerat un fet molt positiu, ja que millorava la fira. Per uns altres, tenia efectes negatius perquè anava en detriment dels valors comercials que la caracteritzaven.

Per la part que criticaven el caràcter festiu, destaca l'opinió de la *Revista de Inca*. El Dijous Bo de 1884 i 1885 aquesta publicació criticava que la fira:

⁶⁰ *Diario Constitucional de Palma*, 23 de novembre de 1840.

⁶¹ *Diario de Palma*, 25 de novembre de 1852.

⁶² *El Heraldo de Inca*, 3 de novembre de 1901.

⁶³ *La Tarde*, 16 de novembre de 1906.

⁶⁴ *La Veu d'Inca*, 24 de novembre de 1917.

“va degenerando y sin temor a equivocarnos nos atrevemos a asegurar que a la vuelta de muy pocos años acabarán por convertirse en meras fiestas a las cuales acudirán no la gente de negocios ni los labradores y ganaderos sino la juventud elegante para exhibirse y las personas ansiosas de pasar un rato de solaz y distracción”.⁶⁵

“Por desgracia nuestras ferias van sufriendo una lamentable transformación merced a la cual dentro de breve tiempo solo tendremos fiestas en lugar de ferias... Los curiosos y desocupados forman cuasi la totalidad de esa enorme masa de gente que de todas partes vienen a Inca sin más objeto que pasearse y pasar el rato en agradable entretenimiento y que solamente unos pocos vienen movidos por el interés de realizar alguna operación de las que constituyen el objetivo de esa clase de concursos”.⁶⁶

En un sentit contrari es manifestava El Heraldo de Inca, el qual exposava que les fires i el Dijous Bo havien de transcendir el seu valor comercial i incloure-hi activitats d'oci i culturals amb la col·laboració de l'Ajuntament. Per exemple l'any 1907 defensava que:

“Las feria de esta ciudad no pueden ni deben limitarse como hasta aquí a mera reunión de comerciantes y compradores... Se reclama imperiosamente una transformación en la manera de ser de nuestras ferias... Las ferias no pueden subsistir bajo el punto de vista exclusivamente mercantil. El tráfico no constituye ya el sólo elemento que atrae al forastero, si no que lo llama también el deseo de hallar un descanso a sus fatigas y un agradable pasatiempo mediante vistosos espectáculos”.⁶⁷

“Los feriantes que en este día acuden a esta población no les mueve el interés de enterarse del precio que rigen en el mercado... No, vienen solamente a pasar el día en la novel ciudad por ser tradicional en Mallorca la renombrada feria del Dijous Bo... Los atractivos de la feria se reducen a varios puestos de turrone, de castañas situados en la plaza Mayor, y a los barracones o lo que sean compuestos en hileras no muy rectas a los lados del Mercado Viejo... Que desilusión ver el poco interés con que políticos locales miran las ferias y no las modernizan”.⁶⁸

Al final va prevaler l'opció d'unir les fires amb la festa. El 1912, una crònica periodística⁶⁹ fa una relació del motius pels quals vénen tants de visitants a Inca el dia del Dijous Bo. Exposa que ve molta gent per exigències de les seves activitats com a comerciants; els amos de possessió i els pagesos, per necessitat del cultiu de les seves terres o les que tenen en arrendament; però afegeix que hi vénen persones per curiositat, altres perquè els agraden les coses típiques, i molts d'altres vénen perquè hi ve molta gent. Com hem dit a l'apartat 4 dedicat a l'assistència, a principi del segle XX el Dijous Bo ha abandonat el seu caràcter únicament comercial i esdevé una ocasió per mostrar-se, per passejar, per sortir al carrer amb els millors vestits i joies.⁷⁰ El 1915 Miquel Duran confirmava a la seva crònica periodística que el dia del Dijous Bo “ve molta gent solament per passejar-se, anar a la fonda a dinar i fer un dia de festa. Així és que es veien moltes atlotes foravileres amb el clàssic vestit de pagesa, duent damunt son cos tot el seu repertori de cordoncillos i alagues d'or i argent”.⁷¹

⁶⁵ *Revista de Inca*, 15 de novembre de 1884.

⁶⁶ *Revista de Inca*, 20 de novembre de 1885.

⁶⁷ *El Heraldo de Inca*, 28 de setembre de 1907.

⁶⁸ *El Heraldo de Inca*, 16 de novembre de 1907.

⁶⁹ *La Región*, 15 de novembre de 1912.

⁷⁰ El 1912 la crònica de La Región de dia 15 de novembre deia: “Dios de Dios y que mujeres! Espléndidas y bellas, tocadas sus cabezas con el clásico rebocillo y trajeadas con los nuevos... Están todos los pueblos de Mallorca dignamente representados y parece que asistimos a un certamen de belleza”.

⁷¹ *La Veu d'Inca*, 18 de novembre de 1916.

Aquest dia amb la gran quantitat de gent que s'acostava a Inca des de tota l'illa augmentava el nombre de prostitutes que treballaven a Inca. Sabem que a principi de segle XX venien prostitutes de Palma cap a la ciutat el dimecres a vespre amb el darrer tren i tornaven amb el primer.⁷²

A final del segle XIX i principi del segle XX ja tenim àmplies referències de les activitats que es realitzaren en ocasió del Dijous Bo:

- El 1899 el Club Velocipedista organitzà unes carreres de bicicletes que es dugueren a terme en el velòdrom de l'associació.⁷³
- El 1904 en el teatre de l'associació El Círculo es representaren tres sarsueles: *Los Bobemios*, *El Cabo Primero* i *Los Granujas* a càrrec d'una companyia que treballava a Manacor.⁷⁴
- El 1906 sabem que el vespre, acabada la fira, es feren diferents actes: balls en els locals de l'associació la Constancia i El Centro, i en el teatre es va representar un sarsuela.⁷⁵
- El 1910 i el 1912 es va fer una correguda de toros a la recentment inaugurada plaça.⁷⁶
- El 1915 el capvespre hi hagué *novillada* de riure a la plaça de toros i es va representar l'obra de teatre *La Campana de la Almudaina*.⁷⁷
- El 1916 es representà en el Teatre la sarsuela *Maruxa*.⁷⁸

8. Dues cròniques del Dijous Bo

Inca. Las ferias⁷⁹ (1839)

En tres domingos consecutivos al cerrarse el mes de octubre y abrirse el de noviembre tienen uds. tres ferias en Inca, otra además el día de Todos los Santos, y otra el segundo jueves después de la última feria, que llaman el jueves bueno, Dijous Bo.

¿No han estado uds. en las ferias de Inca? Si no son uds. del número de poco más de dos docenas de palmesanos, hombres de juventud y movimiento, a quiene un viaje por 13 leguas de ancho y 17 de largo que tiene la isla no les parece ningún viaje al Cabo Hornos o a las Filipinas, a quienes separarse de las murallas no les parece ir a enterrarse, me dirán uds. que no. Pues ánimo. A casa de Piquer, señores, a tomar asiento para la diligencia, Cuidado, que no hay más que una. Cuidado que no tiene más que trece localidades si se hace rodar el coche pequeño, y quince si el más grande. Cuidado, que es mejor llegar a tiempo, que tener o sino que escoger entre el movimiento tempestuoso de las tartanas, el traqueteo de un carro, o la pausada armonía de las herradura de un bagaje de alquiler. Verdad es que no deja de ser cómodo para nosotros los naturales nuestra manera de montar, y sabemos hacernos con gracia, sobre los lomos del animal un sitio tan llano como la pala de la mano, tan blando como el lecho, con unos serones particulares que llenamos de provisiones y de líos de ropa, y cubrimos con zaleas de largo y tupido vello,

⁷² *Ca Nostra*, 1 de desembre de 1910. Miquel Duran diu en aquesta crònica que “bi ha hagut dies de fira o mercat que en son vengudes (de prostitutes) una vagonada”.

⁷³ *La Unió Republicana*, 15 i 17 de novembre de 1899.

⁷⁴ *El Noticiero*, 16 de novembre de 1904.

⁷⁵ *La Tarde*, 16 de novembre de 1906.

⁷⁶ *La Tarde*, 16 de novembre de 1910, i *Ca Nostra*, 16 de novembre de 1912.

⁷⁷ *La Veu d'Inca*, 20 de novembre de 1915.

⁷⁸ *La Veu d'Inca*, 18 de novembre de 1916.

⁷⁹ *Diario Constitucional de Palma* (25 de novembre de 1839). Llavors publicada a: Joan Llabrés Bernal: *Noticias y relaciones históricas de Mallorca, S. XIX, Tomo II (1821-1840)*, Palma, 1959, 772-775.

donde nos colocamos generalmente una persona, pero a veces dos “a la pollensina”, si las fuerzas de la caballería lo permiten, sentadas a la par, unidas de bracero, marido y mujer, padre e hija, o mejor querido y querida, entretenidos todo el camino en dulces y sabrosísimos coloquios. Los forasteros que nos ven así encastillados, no se dejan persuadir de las ventajas de esta manera de viajar, hasta que perdido el miedo y dueños del equilibrio, le prueban con la experiencia. Pero nada como la diligencia, señores. Correr a casa de Piquer. Si no, no hay billete. Nada como la diligencia. No es lo mismo emplear tres horas y media en el camino que cinco.

Ya estamos todos. Dan las 6 en el reloj de Figuera y todavía no bien amanecido, empezamos a movernos. Por entre las vidrieras vamos dejando, como sombras de gigantes, los árboles del Borne, la torre de la parroquia de San Nicolás, el pórtico del teatro, la uniforme y bella fachada de las casa nuevas, el mal proporcionado templo del Carmen, destinado no hace mucho tiempo a la demolición, el brillante arco que da entrada al pequeño jardín del hospital, la parta más hermosa de Palma, para salir por la Puerta de Jesús, yendo por un rodeo de 20 minutos a buscar el camino de Inca, que, situada la diligencia en otro punto, encontraríamos luego la salida de la ciudad por la puerta de San Antonio. Pero esto no es del caso.

A poco rato hemos pasado la huerta, las norias y los montones de estiércol, y entramos en llanuras extensas de arbolado, que no se interrumpen a una y otra parte del camino, hasta entrar en Inca. Llega el puente elevado de este nombre, llegan las colinas de la desparramada Marratxí, llega la largamente tendida población de Santa María con sus viñedos e higueras, llega en una altura la pequeña aldea de Consell, déjase a la izquierda la hermosa Binisalem con su moderna iglesia y por en medio de frutales, viñas y plantaciones de toda clase llega por fin Inca, a la ocasión en que por su baja situación se la ha perdido de vista y menos se la está esperando. Un puente mezquino que ocupa sólo una pequeña parte de lo ancho del camino, una rampa bastante empinada y una angosta vuelta entre dos esquinas, donde apenas coge el carruaje, anuncian mal al viajero que va entrando en la capital del partido, centro de veinte poblaciones que en un radio de 2 leguas la rodean, mercado general de la isla, en todos los jueves del año, rica en producciones reuniendo las del llano y las de la montaña, y abundante en recursos, pues tiene propios que faltan a casi todas las demás villas.

Nos encontramos en el Mercado. Allí al pie de la fonda para la diligencia. “Mercado” hay también allí como en Palma (es decir plaza de este nombre) así como hay Borne, hay “Call” y otras imitaciones de la capital. En todas las cosas y en todos los tiempos es y será siempre costumbre que los pequeños quieran imitaciones de la capital. En todas las cosas y en todos los tiempos es y será siempre costumbre que los pequeños quieran imitar a los grandes e igualarse en ellos. ¡Perdición del mundo! Pero este Mercado, este Borne, este Call de Inca no son plazas, no, que en Inca no las hay; son calles, no hay remedio, en estas callejuelas es preciso colocarse cuanto se lleva a la feria, ganado mayor, de cerda, lanar, etc., mesas, cestos, granos, frutas, legumbres, aves, prendas de ropavejería, mostradores de alhajas, armarios de lienzo, etc. Cada género en su puesto destinado. No es posible dar un paso sin sentir el codo del uno, el cesto que lleva la otra en el brazo, el saco del que va, el otro cargado que nos hace caer el sombrero, el empujón a las espaldas del otro que lleva prisa, y en el sitio del ganado mayor es preciso ir formando eses por en medio de las ancas de una y otra res atadas en las estacas a la pared de uno y otro lado. Y nada serían estos, sin el detestable empedrado (también imita al de la capital) sin el lodo insondable, sin los recantones, las piedras movilizadas, los saledizos y soportales, los carros en medio de la calle, la basura, los cerdos cebados a las puertas de las casas, y tantas y tantas lindezas y preciosidades. En esto Inca es original e inimitable.

¡En poca compasión tratas a Inca, terrible folletinista! No. Es que hoy estamos de feria y no puedo llevar a uds. a recorrer la hermosísima campiña, la más amena de toda la isla, toda poblada de arbolado, parte llana, parte quebrada, toda rociada de casitas de campo a donde salen los vecinos

a pasar el verano engordando esos enormes cerdos de 20 y más arrobas y secando los higos pasos, y en donde no darían uds. un paso sin observar alguna innovación, alguna mejora. Es que no puedo llevar a uds. a ver el bello edificio de la iglesia parroquial, obra reciente y acaso la de mejor gusto de toda la isla y la más acabada de estuco y adornos, en medio de haber estado llamada la atención de los devotos hacia tres conventos que en tan pequeño casco se sustentaban. Es que no puedo hacer notar a uds. el aseo de las mujeres con ese rebosillo que a cualquier hora parece salir de la colada. Es que no puedo hacerles ver esas fincas de las familias acomodadas, que cuidan por sí mismos sus señores, pasando en el campo la mayor parte de los días, inspirándoles este amor a la agricultura sentimientos y costumbres patriarcales. Es que así en un día no pueden uds. observar el carácter dócil y el ahínco por el cultivo que son comunes a todos los habitantes. Es que son ya las diez del viernes por la mañana y nos está aguardando la diligencia para regresar.

La fira d’Inca⁸⁰ (1909)

La nostra primera experiència amb el sistema ferroviari mallorquí fou curiosa i inesperada.

Amb ganes de visitar Inca, una ciutat pròspera situada al cor de l’illa, entràrem a l’estació de Palma un dia de novembre i demanàrem un fullet amb els horaris. El que se’ns va entregar (que era el més recent) duia la data de juliol de 1907. Però malgrat que tengués més de dos anys, semblava que no hi havia hagut cap alteració ni en les hores de sortida ni en les d’arribada.

Amb el pensament que el dijous era el dia de mercat a Inca, ens aixecàrem un dijous de matí abans de la sortida del sol i arribàrem a l’estació a temps de pujar al tren de les 7.40. L’altre tren, que només surten dos trens de Palma cada dia, ni tan sol el teníem en compte perquè no sortia fins les dues en punt.

Ens imaginàvem que la manca de trens comportava la corresponent escassetat de viatgers, però per a la nostra sorpresa l’estació ja era plena de gent plaentment excitada, tots vestits de gala.

Les dones portaven les seves mantellines o uns rebosillos brodats als cabells amb petites agulles daurades, i moltes duïen uns guants llargs i blancs fins a les mànigues, decorades als colços amb una filera de botons daurats o platejats. Els petits mocadors, que formen part de la vestimenta nadiua completa, eren de tota mena de colors i materials, des de seda amb llargs focs fins a pelfa de molts tons diferents, o brocats lleugers i delicats.

Els trens de Mallorca se semblen als d’altres països civilitzats en disposar de vagons de primera, segona i tercera classe. En els de primera es viatja amuntegat i es respira un ambient molt carregat, els de segona són pitjors que alguns dels vells vagons anglesos sense esmorteïdor de tercera classe. Els de tercera semblen furgons de ramat amb uns bancs col·locats al llarg dels costats i del centre. No tenen finestres i unes cortines de pell protegeixen els costats oberts.

Tal com férem els altres viatgers, nosaltres anàrem en segona classe. Molt abans de l’hora de sortida, cada vagó, amb l’excepció dels de primera classe, els quals eren gairebé buits, es trobava estibat de passatgers, tots parlant al límit de les seves veus. Però res no va succeir fins que, quan passaven més de quaranta minuts de l’hora de sortida prevista, en fer el motor un fort sotrac com si d’un esforç sobrehumà es tractàs, tots les dones se senyaren devotament i el tren començà a sortir lentament de l’estació. Tan lentament que tres passatgers endarrerits que arribaven a l’andana quan el tren ja es movia, varen poder, no només abordar-lo, sinó també assegurar-se un lloc en els vagons davanters.

80 Mary Stuart Boyd: *Les illes venturoses: vida i viatge a Mallorca, Menorca i Eivissa* (versió catalana, introducció i notes: Jaume Boada Salom), Palma de Mallorca, 2008, 73-79.

Entre Inca i Palma hi ha una distància d'unes vint milles de fèrtils horts. La línia ferroviària d'una sola via travessa grans extensions de camps de figueres, ametlers i oliveres. En molts casos, la terra davall els arbres es veia vermella i daurada, amb fulles del color de la tardor caigudes de les vinyes, o del verd del blat d'indi que s'obre.

A mesura que passava el temps, el sol anava ascendint i la boirina del pla s'anava desfent; els turons blavosos del nord feien de digne fons de l'estesa de plantacions. Dins el nostre vagó, tot era bon humor. Ningú no semblava trobar res de què queixar-se, malgrat la lentitud del trajecte. Una de les primeres aturades fou Santa Maria. Només havíem fet unes poques milles i ja hi havia al·lotes esperant per vendre fruits secs i galletes dins d'uns cons de paper a aquells viatgers (i n'hi havia molts) que ja havien tengut temps de tenir gana; mentrestant, una dona major que portava una gerra amb aigua i un tassó estava preparada per servir el sedegós a canvi de la moneda més petita. Tot just havia començat el petit viatge i semblava haver-hi poques raons per romandre a Santa Maria, però el retard era ja tan prolongat que els passatgers, mantenint un perfecte bon humor, començaren a intercanviar visites amb viatgers d'altres parts del tren. Un vell cavaller, vestit completament de pelfa color mostassa amb ratlles i unes botes grogues amb elàstics, entrà en el nostre compartiment i intercanvià salutacions amb una dama gran i distingida, que portava una joia formosa que feia joc amb el mocador de seda a ratlles que cobria el seu cabell, el qual deixava veure una trunyella.

Els minuts anaven passant. De tant en tant, un timbre d'avís sonava sense que ningú hi prestàs atenció, amb tota la raó, ja que no succeïa res quan ho feia. Finalment, amb un sotrac d'aquells que fan desconjuntar les articulacions, iniciàrem la marxa un altre cop, fins arribar a una via morta un centenar de iardes més enllà.

Com quedarà palès després, el ferrocarril era massa pesat per a la potència del motor. Es desenganxaren els vagons buits de primera classe; un cop fet això, començàrem realment a avançar. Cobrírem les vint milles i, amb un retard de només dues hores, arribàrem a Inca, que ens mostrà una filera de molins i les seves muntanyes majestuoses i violàcies.

Ens unírem a la gentada i entràrem a la ciutat, mentre ens demanàvem si algú menys acostumat que nosaltres a les multituds devia haver descobert la fira anual d'Inca; casualment, nosaltres hi havíem anat just en el dia gran. A totes les vies que duïen al centre de la ciutat hi havia fileres de vehicles buits i carros inclinats, mentre els seus propietaris passejaven pels carrerons.

La fira era principalment una ocasió per fer negocis. Només comptava amb uns pocs dels elements d'esbarjo que normalment es poden trobar en un poble anglès. L'única cosa per a l'entreteniment que vérem foren uns cavallets, els quals passaven força despercebuts. Un tret important era que cada carrer s'hi podia trobar un tipus de mercaderia diferent. A una es venia roba i calçat de colors vius. Un altre estava dedicat totalment a la venda de llepolies, entre les quals destacava una de color blanc feta aparentment d'ametles picades i sucre. Del bon gust en donaven testimoni la multitud d'abelles que n'estaven provant la dolçor. I en un altre carrer vàrem haver de caminar entre dues fileres de dones assegudes en cadires amb aspecte d'haver estat fetes apressadament, les quals sostenien a la seva falda una greixonera de fang plena d'un producte estrany fet de fils vermells. Aparentment, era l'únic producte que oferien i de fet mai no descobrírem de què es tractava.

La plaça de davant l'església principal era el nostre centre d'atenció. En un costat, el terra estava cobert d'una atractiva exhibició d'artesanía local. Gerres, plats, cossiols i gerros, d'aquells colors verds, grocs i marrons que són tan temptadors i tan barats. El toc vermelló, artísticament tan valuós en aquesta escena animada, l'aportaven els enormes sacs dels quals sobresortien pebres vermells i taronges que representen un element important en la dieta mallorquina.

Dos captaires esguerrats, els primers que vàiem a l'illa, cercaven coixejant una collita; i sobre una petita plataforma, un dentista ambulat extreia la dent d'un al·lot, per a satisfacció d'uns pares estalviadors i angoixa evident del seu fill.

Just al costat de la plaça hi havia el mercat del bestiar; en el seus voltants vérem, per primera vegada, un pagès mudat amb el vestit nadiu, el qual malauradament ja resulta tan rar veure. Aquest home vell i jovial portava uns pantalons de cotó blau molt estufats, una jaqueta negra i curta, i el capell d'ala ampla que distingeix aquesta disfressa. Fins i tot duïa posades les pintoresques sabates negres que van bé amb el vestit, i que resultaven un alleujament beneït de les botes elàstiques verdes i taronges de moda.

L'amenaça de pluja i un sentiment de set real ens va donar l'excusa per cercar refugi en un cafè. La majoria dels que vérem eren plens de gent, i dubtàrem sobre si provar de forçar-hi la nostra entrada. Finalment en trobàrem un que semblava més exclusiu que els altres, hi entràrem i seguírem en una de les petites taules col·locades davall la decoració feta de papers.

L'al·lot i jo demanàrem vi i l'home trià conyac. L'actiu cambrer ens va dur tot d'una uns grans tassons de vi servits damunt uns platets; va posar davant l'home una botella de brandi en el qual se submergien unes herbes punxegudes i deixà que se servís ell mateix. El vi era fort i fruitat, l'home declarà que el licor era deliciós; i mentre la pluja començava a caure i tustava la terra, nosaltres fèiem glopets i vàiem passar la vida al carrer.

A l'altra vorera del carrer, a l'entrada lateral d'un forn, dues dones fregien *dough-nuts* en una gran paella d'oli bullent. La dona major rapinyant una mica de massa del bol pel que hi havia vora el seu colze, la feia lliscar al voltant del seu dit i la llançava dins l'oli, d'on un minut més tard la seva ajudant el treia amb una cullera de mànec llarg, convertit en un cruixent anell daurat.

La pluja havia aturat, el sol tornava a brillar i hi havia massa coses a veure, així que pagàrem les nostres begudes i partírem.

- Quatre penics!- va dir l'home, mentre es ficava el canvi a la butxaca-. Un penic per cada tassó de vi i dos penics pel licor! Això és suficient per empènyer qualsevol a la beguda.

L'únic inconvenient per gaudir completament de la fira era el fang. La nit anterior havia estat humida i els carrers n'eren plens. El llim era de color marró clar i persistentment aferradís, i no satisfet amb empastifar les sabates, intentava quedar-se amb elles. Caminar per damunt tres polzades de fang és molt cansat, així que decidírem agafar el tren de tornada que havia de sortir d'Inca a la una en punt, en lloc d'esperar el de les quatre.

Ens va acompanyar la sort. Ja que el tren va tardar només tres hores a cobrir vint milles. El paisatge, amb els camps verds i grisos d'oliveres sobre un fons de formoses muntanyes i animats amb recol·lectors d'olives vestits d'una manera curiosa, era tan bonic que no ens cansàrem de fixar-hi els nostres ulls.

Els nostres companys del viatge de tornada eren majoritàriament homes, probablement comerciants de Palma que havien visitat la fira com a compradors i tenien pressa per tornar amb el major volum d'adquisicions possible. Ningú no sap quan arribarien a la ciutat (o si hi arribarien en absolut) aquells que s'exposaren a l'aventura d'agafar el darrer tren.

9. Conclusions

- 1) En el període estudiat el Dijous Bo de novembre esdevé la fira més important de Mallorca. En canvi, el Dijous Bo de maig perd tota la seva rellevància.
- 2) A principi del segle XX, el Dijous Bo ha abandonat el seu caràcter únicament comercial, si és que alguna vegada ho va ser, només comercial, i fou un punt de trobada, fins i tot un lloc per iniciar el festeig, la relació entre persones o la socialització.
- 3) Des de 1839 la diligència que regularment unia Palma amb Inca feia viatges especials amb motiu de les fires i del Dijous Bo.
- 4) El tren fou el mitjà de transport que va fer créixer l'assistència de persones a la fira dijouera, ja que connectava directament i ràpidament Inca amb Palma i amb tots els pobles i ciutats de l'illa que estaven dins la xarxa ferroviària.
- 5) El mercat del Dijous Bo va ser durant la major part del període estudiat un punt de trobada de compradors i venedors de tot tipus de productes agrícoles, ramaders i artesanals.
- 6) El Dijous Bo era un bon espai per a la venda del ramat porcí.
- 7) Els preus del mercat d'Inca eren una referència per a les compravendes a la resta d'illa.
- 8) El Dijous Bo es va obrir la venda de productes que no eren ni agrícoles, ni ramaders ni artesanals, sinó que eren productes per al regal, per als infants, per menjar o dolços destinats, sobretot, als visitants que arribaven a Inca per passejar-se.
- 9) El Dijous Bo començà a mostrar un caràcter marcadament festiu a final del segle XIX. Per uns, això va ser considerat un fet molt positiu, ja que millorava la fira. Per uns altres, tenia efectes negatius perquè anava en detriment dels valors comercials que la caracteritzaven.

Toros a Inca l'any 1924

XIII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Llorenç Payeras Capellà

M. Magdalena Payeras Capellà

Entre les activitats que es varen organitzar dins del marc de les XII Jornades d'Estudis Locals d'Inca es va realitzar una visita guiada a la plaça de toros d'Inca i al Museu Taurí de la ciutat. Durant el recorregut d'aquesta visita es va constatar la rellevància d'alguns fets històrics relacionats amb el món taurí a la ciutat d'Inca.

Nombrosa documentació relacionada amb la història de l'afició taurina a Inca es troba dispersa en arxius familiars. Consultant l'arxiu de la família Payeras-Capellà s'han trobat documents gairebé centenaris. Aquesta comunicació pretén donar a conèixer una part d'aquesta documentació així com descriure els fets relacionats.

Rememorant aquests fets es recorda que a Inca durant un temps es disposava de nombroses instal·lacions amplament utilitzades, com la mateixa plaça de toros, el teatre, cinemes, triquet, hípica... Actualment aquestes infraestructures es troben desús o desaparegudes, i Inca ha deixat de gaudir dels esdeveniments culturals o d'esbarjo que s'hi realitzaven.

1. Antecedents

La plaça de toros d'Inca ha tengut moments molt lluïts, alternats amb altres de més grisos. I això sense oblidar algunes etapes d'inactivitat taurina.

De la història de la plaça formen part actuacions rellevants quant a l'anomenada dels toreros, destacant les de Juan Belmonte o Curro Romero, i també les del rellonejador Álvaro Domecq o els germans Peralta, entre altres.

Malauradament, no han mancat accidents fatídics. Aquests són els fets més coneguts i recordats, com el que va causar la mort d'Ángel C. Carratalá o també el manco conegut del "Niño de Valencia".